

Magyarország és az Unió: „sem mellette, sem ellene”

Eröss Gábor: La Hongrie et l'Union „ni pour ni contre”. = La Nouvelle Alternative, 19. vol. 2004. 60–61 no. 139–142 p.

„Európa... az Önök izmaiban van” – mondta miniszterelnökünk a csatlakozásunk éjszakaiján fiatalok tömege előtt, akik a Hősök terén ünnepeltek.

„Sem mellette, sem ellene”.

Magyarországon a közvélemény már hat éve holtponton van azt követően, hogy néhány neofita politológus megalkotta azt az ideát, amely csak politikai agendával (és nem akcióval) számol. A bal- és jobboldalnak tehát szerveznie kell euroszeptikus kisebbséget és euroindifferens többséget, hogy kikerüljék a témát. Olyasmi hangzott el pl., hogy minden magyar állampolgár a csatlakozás után cukrászdát vehet Bécsben, ami persze túlzás. Mit mutatnak a tények? Minden változik, semmi sem változik. Nincsenek többé vámhatárok, jogunk van útlevél nélkül átlépni a határt, csak személyi igazolvánnyal (a magyar személyi igazolvány tetszik pl. a holland vámosoknak). Szabad tehát az utazás, igen ám, csak hogy itt kezdődnek a problémák. Nyitott a magyar határ Szlovákia felé, viszont zárt Románia irányában, noha ebben a két országban több mint két millió magyar él. Aki Erdélyben él, Magyarországot „Európa erődjének” látja. És sajnos van más, egyéb nehézség is. Persze, van öröm is: „Magyarországnak ismét van tengerpartja, mint a régmúltban”.

Az európai választások, mint az Unió más országaiban is, a belső tétek fikszálását szolgálták, minden erő igyekezett a saját céljaira felhasználni. A bal- és a jobboldal egyaránt rivalizált egymással patriotizmusból, abból, hogy az európai parlamentben képviselni fogják az ország érdekeit. Az euró magyarországi bevezetését illetően is több variáns hangzott el: 2008 vagy 2010.

A bósi erőművel kapcsolatos vita, amely régóta mérgezi a két ország viszonyát, még mindig nem zárult le teljesen. Tehát semmi sem változik?

A csatlakozással a cigány kisebbség új esélyhez jutott, így pl. segélyprogramok készülnek, három iskola kezdi meg segélyprogramját az EU pénzalapjából finanszírozva.

Magyarország a Balkán kapujában földrajzi helyzeténél fogva természetes logisztikai platformot képez. Hosszú távon tehát fel tudja majd használni az európai ütdőkártyát.

Wernke Géza

Európa-stratégia a nyugat-balkáni régióban

Calic, Marie-Janine: Strategien zur Europäisierung des Westlichen Balkan. Der Stabilisierungs- und Assoziierungsprozess auf dem Prüfstand. = Südosteuropa, 53. Jg. 2005. I. H. 1–37. p.

A háborúi során politikailag diszkreditált és gazdaságilag teljesen tönkrement, illetve részben eredendően elmaradott „nyugati” Balkán (a ma már EU-tag Szlovénia és esetleg az újabban tagjelölt Horvátország nélkül vett jugoszláv utódállamok, valamint Albánia övezete) mindmáig a kelet-európai rendszerváltás legfőbb „vesztese”, noha ennek persze nem magában a rendszerváltásban keresendő az oka. Ez az övezet nem kapcsolódhatott az EU első, keleti bővítésében érintett államok sorához, sőt, Horvátország kivételével a

közeli „várományos” státusától is elesik (Bulgáriával, Romániával ellentétben), és hosszabb időre „várólistán” marad a nevezettek csatlakozását követően is. Voltaképp így válik Délkelet-Európa eredetileg nem létező, újszerű földrajzi egységévé. Hosszú és nehéz út vár a régióra; a megteendő út időbeli „hossza”, legalább gazdasági területen, mai megítélésben tíz–húsz évre tehető. (Horvátország után talán a legbiztosabb, következő esélyes: Macedónia.) Az elhúzódó távlat mögött leginkább különböző időpontokban beérkező államszervezeteket sejtünk, bár a kontinens lelkiismeretét terhelő, az EU szempontjából „maradék” jellegű régió további osztódása igazán nem volna szerencsés.

Az Uniót természetesen már a balkáni háború óta közelről foglalkoztatta az övezet politikai jövője, s a soros keleti bővítés előkészítésével egyidejűleg vázolta idevonatkozó koncepcióját és stratégiáját. A pacifikálást követően körvonalazódott és késlekedés nélkül életbe lépett a helyreállítás és az egyidejű fejlesztés támogatását egységbe fogó „stabilizációs és csatlakozási folyamat” (SAP, 1999–2000), az egyes szuverenitások címére szóló „stabilizációs és csatlakozási megállapodások” (SAA) felkínálásával egyetemben. SAA kötésére eddig Horvátországgal és Macedóniával nyílt lehetőség – még 2001-ben; Horvátország utóbb meglepetésszerűen túl is lépett ezen. A SAAP fontos határköve – a 2004-es, átfogó keleti bővítés, amennyiben a gyakorlata eddig a határpontig ennek párhuzamában és mintegy az árnyékában működött, ezt követően (bár Bulgária, Románia kitűzött csatlakozása szintén párhuzamos napirend) kettőzött figyelem eshet rá, energiák és kapacitások szabadulhatnak fel a balkáni politika számára. Emellett egyes csatlakozott országokkal erősödött is a „balkáni lobby”. A leglényegesebb azonban: az EU határai a régió közvetlen közelébe kerültek, és várhatóan néhány éven belül még szorosabb lesz a közeledés, ami jelentős, régióbeli húzóerőt testesít majd meg. Remélhetőleg a bővítési politika ezzel nem fárad ki annyira, hogy lanyguljanak további törekvései. A térségben jelen lévő státusok (EU-tagság, tagjelöltség és potenciális jelöltség) egyenlőtlensége persze egyszerre rizikót is jelent majd: a hátramaradottak türelmét, kitartását teheti próbára a küzdelmes felkészülés során. Nem csekély komplikációt jelentenek a jugoszláv utódállamok némelyikének bizonytalan politikai körvonalai is (főként Szerbia–Montenegró törekvénye, valamint Szerbián belül Koszovó ideiglenes állása).

2004-től a SAAP addig elért eredményei, időközi tapasztalatai is konkrétumokban értékelhetők, s az intenzívebb stratégiára váltás módozatai, szempontjai ezek ismeretében körvonalazhatók. Forrásunk átfogó tanulmánya minderről kimerítő áttekintést ad, a stratégiát illetően kiemelve a következőket: tekintettel a leendő jelöltek heterogén viszonyaira, a csatlakozási célhoz mért összefüggésre, ez továbbra sem látványosan stratégiaszerű. Ennek megfelelően a SAAP nem ír elő „menetrendet” vagy ütemtervet, nem határoz meg időpontokat és útszakaszokat, hanem – a „kopenhágai kritériumok” alapján – globális, végcélokat jelölő (politikai, gazdasági, intézményi) „kondíciókat” tűz ki. Ezeket részletesebben a terjedelmes reform-„agenda” tekinti át. Az EB e kondíciók mentén témánként különböző, az érintett szuverenitások egyedi adottságai szerint differenciált eszközökkel mozgatja, illetve segíti az előrehaladást, a szokásos éves jelentésekben értékelve a helyzetet.

A legnagyobb tét: a gazdaság kimozdítása a holtpontról. (Vö. 2004. 4. számunk rokon tárgyú referátumát is.) Nem mintha a régióban az intézményi és politikai reformok is sok szempontból nem a kezdet kezdetén tartanának. De az előrelépést ezeken a területeken roppant mértékben gátolja a szegénység, a bűnözés, az árnyékgazdaság és a korrupció. A helyzet 2000. évtől kezdve kelt bizonyos reményeket, ekkorra végre megállt az addig szakadatlan visszaesés, illetve leszakadás folyamata. A meglévő elmaradottságról beszédes mérőszámokkal rendelkezünk. Elég, ha kiemeljük a GDP-adatokat, amelyek EU-

szinten (2002-ben, tehát a keleti bővítés előtt) átlagosan a huszonkétszeresét tették ki a „folyamatba” bevont régióinak. Ugyanekkor a 2004-es csatlakozandók körében már csak erős négyszeresét, a jelenlegi jelölt körben pedig 2-szeresét. Az észak–dél csapda érvényesülése nyilvánvaló, nem csak az európai Északhoz (Északnyugathoz) mérve, de – enyhébb formában – a régióon belül is. Szinte szakadék tátong például Horvátország és Albánia vagy a bizonytalan státusú Koszovó között. (A régióon belüli egyenlőtlenség persze szektoronként változó, lényegében szektor-függő.) Brüsszel a nyugat-balkáni gazdaság talpra állítását illetően a kereskedelmi kapcsolatok élénkítéséből indult ki, mint ami közvetlenül áthat a belgazdaságra, de még az intézményi átalakítás vagy egyáltalán építkezés kezdeti lépéseire is – legyen szó akár a régió EU-irányú kereskedelméről, akár a régióon belüli kölcsönös kapcsolatokról. Az alapvető eszköz: a vámsorompók és más kivételi/behozatali megszorítások lebontása. A téma azonban végtelenül összetett: a védővámok kölcsönös visszaszorítása például kezdetben éppen nem kedvez a régióknak: a beáramló árudömping látszólag egyenesen kiszolgáltatottá teszi a gazdag Európával szemben. Hasonló effektus jelentkezik a legelmaradottabb gazdaságok szempontjából még a régió relatíve fejlettebb szférája részéről is. A kezdő lépéseket mégis meg kell tenni, hogy megindulhasson a változás. Nyilvánvaló: a kereskedelmi könnyítések csak együttműködési, fejlesztési segélyprogramokkal együttesen jelenthetnek hathatós segítséget. Mindeközben, sajnos, szűkülnek a finansziális források (a CARDS fejlesztési segélyprogramja 2006-ban például kifut). A SAAP lehetőségeit voltaképp a cselekvés politikailag táguló, finansziálisan szűkülő tere jellemzi. De középtávon ajánlható lehetőség: a nemzetközi pénzügyi intézményekhez közvetlenül kapcsolódó Kohéziós Alap intenzívebb igénybevétele. A pénzügyi stratégiát illetően prioritást kell biztosítani a több politikai egységet érintő, regionális programok számára. Ugyanakkor a legszegényebb területeket, saját jogukon, külön is meg kell segíteni mindenféle témában. A különböző vizsgálatokból azonban kiderül: a meglévő eszközök sem mindig a leghatékonyabb formában kerülnek felhasználásra, a segélyek lehívása messze nem száz százalékos. Emellett az EU koordináló készségén is akad javítani való (a helyben működő EB-küldöttségek, az Európai Újjáépítési Ügynökség, az EB-Együttműködési Iroda egymást keresztező és párhuzamos intézkedései stb.).

Komáromi Sándor

A nő mint a politikai erőszak végrehajtója: a nembeliségfüggő biztonság

*Alison, Miranda: Women as Agents of Political Violence: Gendering Security.
= Security Dialogue, 35. vol. 2004. 4. no. 447–463. p.*

(A szerző, Miranda Alison jelenleg a Warwick egyetem Politikai és Nemzetközi Tanulmányok fakultásán lektor. Érdeklődési területe elsősorban a női harcosoknak az etnonacionalista konfliktusokban játszott szerepére terjed ki.)

A Sri Lanka-i és az észak-írországi női harcosok körében végzett felmérések adatai szerint a nőknek nincs speciális kötődésük a békéhez és az erőszakmentességhez. Az is bizonyított, hogy a különböző helyzetekben különbözőképpen viselkednek a nemek. Példák illusztrálják, hogy olyan nacionalista, államellenes „felszabadító” alakulatok, mint például a támogatott tamil nacionalizmus vagy az ír republikanizmus nagyobb ideológiái és gya-

korlati teret biztosítanak a nem tradicionális női mozgalom számára, mint az intézményesített vagy államért kifejtett lojalitás. Amit azonban szintén sugallnak a vizsgáladások, a legkülönbözőbb szintű biztonság kérdésében az az, hogy a női harcosok teli vannak feszültséggel és kétértelműséggel. A cikkben bemutatott evidencia azt is mutatja, hogy noha a nők katonai szereplőkként részt vesznek a nacionalista mozgósításokban, jelenlétüket és akcióikat egyes férfiak félreérthetetlen, nembelileg specifikus szerepként, mintegy pszichológiai védelemként értékelik. A nemi szerepek jelentős része kulturális kódolású; a férfiak a nők jelenlétét férfiaságuk kihívásaként élik meg, ami részben individuális, részben kulturális bizonytalanságra vezethető vissza. Az itt vizsgált esetek egyikében például néhány katonanőt férfi katonák közé helyeztek, s a feladatot nemek szerint osztották el, csak éppen a szervezők nem készítették föl a résztvevőket a nők elfogadására.

Az általánosan elfogadott kép a tamil „Tigris”-nőkről az, hogy sokkal erőszakosabbak, mint a férfiak; a tamil társadalomban egyfelől hősnék tartják, másfelől asszonyként és anyaként elfogadhatatlannak ítélik meg őket. A lojális közösségek a női harcosokat a háború után marginális helyzetbe szorították. A nők részvétele a nem hagyományos szerepben szükséges, de ideiglenes aberráció a hagyományos társadalomban, és a biztonságérzet hiányát váltja ki. Erről maguk a „Tigris”-nők tanúskodnak a leghitelesebben. A tamil társadalom eközben jelentős változáson ment keresztül, a harcosnők személyes konfliktusokkal szembesültek. Noha gazdaságilag emancipálódtak, ruházatuk is a szervezet által elfogadott stílusú lett; egyesek, vezető szerepbe jutva, beszámoltak a tamil családok felbomlásáról, a hagyományos kötelezettségek eltűnéséről, a tamil gyerekek (különösen a lányok) szófogadatlanságáról. A tamil csoportok és a Srí Lanka állam közötti szaporodó konfliktusokkal a tamilok és a szingalézek társadalmi identitása merevebb, rugalmatlanabb lett. A nemnek központi szerepe van itt, ahol a társadalmi bizonytalanságra az identitás is választ kénytelen adni, a nők esetében viselkedésben, szerepben, öltözékben. Akár republikánus, akár lojalista katonanőről van szó, a társadalmi biztonságból/bizonytalanságból adódó konfliktusok egyaránt sújtják őket.

Magának a társadalomnak is valóságos, fizikai problémát jelentenek a női harcosok katonai akcióikkal és még inkább ezek politikai, biztonsági vetületeivel. Érdekes megjegyezni ugyanakkor, hogy a Srí Lanka-i állami katonai szervezet férfiai milyen félelmet gerjesztettek a „Tigris”-nők szellemére hivatkozva, s hogy ugyanekkor milyen általános megszorításokat hoztak a Srí Lanka-i állami katonai szervezetben a nők hagyományosabb szerepére vonatkozóan.

Sok, a nacionalista szervezetekben küzdő női harcos „bizonyítani” kénytelen alkalmasságát, s ebben hasonlítanak az állam által foglalkoztatott katonanőkhöz. S míg maguk nem hagyományos szerepet vállalnak, addig gyakran stratégiájukban konzervatív eszközökkel lesznek eredményesebbek. Hosszú távon ennek is ára lesz, éppúgy, mint a más nők fizikai bizonytalanságához való hozzájárulásnak, amellyel az emberi jogokat sértik a jogtalan zaklatásokkal a katonanők. Ezek az esetek még további vizsgálatot igényelnek. A harcosnők szerepe gyakran csak nehezen elfogadható, és az alkalmazott politikai erőszak részükről inkább sokkoló, és kevésbé elfogadható, mint ha férfiak teszik ugyanezt. Ez pedig arra a nyilvánvalóan nembelileg meghatározott kihívásra utal, amely erősen kereszteli a kultúrákat. S ami szintén további, mélyebb kutatás tárgyát képezi.

Kakasy Judit

A bevándorlás biztonsága és szabadsága – új amerikai dilemma

*Inozemcev, V. L.: Bezopasnost' i svoboda immigracii – novaja amerikanskaja dilemma.
= SZSA, 2003. 11. no. 25–40. p.*

„A migráció korunk központi problémája, mivel azok a tényezők, melyek a korábbi immigrációs hullámokat asszimilálni tudták, ma már nem működnek” – idézi S. Huntington megállapítását a szerző, aki egyébként a közgazdaság-tudomány doktora. Az emberiség története a különböző törzsek és népek szakadatlan migrációjának története. Egyes periódusokban ez a migráció kevésbé volt észrevehető, máskor viszont a civilizációs változások legfontosabb tényezőjének bizonyult.

A globalizációt napjainkban a modern világ legjellemzőbb vonásának tartják, ugyanis a világ demokratizálásának legfontosabb eszköze, a fejlett országok gazdasági felvirágzásának tényezője. Az előzőekből következően a globalizációs folyamatok aszimmetrikusak, az ún. „harmadik” és „negyedik” világ nem képes lépést tartani a fejlett nyugattal, így jön létre a „fordított globalizáció” jelensége.

I. A történelem három alapvető migrációs folyamatot ismer:

- az első az érett társadalmi rendszerek expanziójával függ össze;
- a második a törzsek és népek kaotikus fejlődésének eredménye;
- a harmadik a kései középkorban ment végbe, és valamely nép képviselőinek infiltrációjára vezethető vissza a nekik idegen társadalomba.

Az USA létrejötte után az Európából az Újvilágba történő emigráció a történelmi újkor legfontosabb folyamata volt. Az első világháború után a korábbi komplex globalizációt új, modern változat követte. Az 1901–1910 közötti periódusban az USA-ban 10 ezer lakosra 104 bevándorló jutott évente, ezzel szemben az 1931–1940 közötti időszakban mindössze négy (sic!).

II. Semmilyen társadalom nem lehet stabil, ha polgárainak nincsenek közös törekvéseik, szándékaik, nincs közös meggyőződésük, mert csak ebben az esetben lehetséges, hogy konfliktusok csak individuumok között keletkeznek és nem társadalmi osztályok vagy csoportok között. A bevándorlók folyama olyan szituációt hozott létre az Amerikai Egyesült Államokban, amelynek specifikuma az 1980-as években vált észrevehetővé, ugyanis az USA ebben az időben válik egyre inkább multietnikai szegregációs társadalommá, melyet nemcsak vagyoni és képzettségi, hanem nacionális és etnikai ismertetőjegyek is klasszifikálnak. A jelenlegi bevándorlók egyre kevésbé asszimilálódnak az amerikai társadalomba. Úgy véljük – írja a szerző –, hogy az „olvasztótégely”, amely az USA volt sok évtizeden át, megszűnőben van. Így tehát a bevándorlók nem képesek az amerikai életmód előnyeit élvezni, csak szemléltői ennek az életmódnak, tehát ezek az emberek az USA-n belül az amerikai életmód veszélyeztetőivé válnak.

III. Az Európai Unió országaiba történő bevándorlást két tényező segítette elő:

- a liberális törvényhozás (az 1970-es évek közepéig);
- Észak-Afrika és a Közel-Kelet országai közvetlen közelsége Európához (vö. ezen országok túlnépesedése).

A fentiek veszéllyel járhatnak az európai hatóságokra nézve: a bevándorlók áradata képes a korábbi alapelveket tönkretenni. Az európai vezetők megállapítása szerint „mi dolgozókat hívtunk, de helyettük emberek jöttek”. Így tehát olyan intézkedéseket tettek az EU egyes országaiban, melyek a bevándorlók számát csökkentették. Az európai példa alapján igen fontos következtetések vonhatók le az USA-ban is:

- a bevándorlás az égető gazdasági problémákat nem oldja meg (sőt: ellenkezőleg hat);
- a bevándorlás deformálja a társadalom struktúráját;
- a különböző etnikai csoportok jelenléte politikai spekulációk eszközévé válhat.

IV. Napjainkban a bevándorlási politika egyik legfontosabb feladata az adott ország és lakossága biztonságának biztosítása. A biztonság fogalmát át kell értékelni, mert a népek identitásának szétmosása (eltörlése) az egyik legfontosabb veszélyforrássá válik. Az USA fokozatosan elveszíti liberális és demokratikus identitását. Miközben az USA „alapító-atyái” az identitásuk alapvető tényezőjének kiáltották ki a liberalizmust és demokráciát, ezeket a mindent átfogó elveket rendkívül specifikus körülményekre építették. Az egyéb kultúrtradíciók iránti tolerancia rendkívül fontos ugyan, de a nemzeti identitás kialakítása kizárólag ilyen módon nem lehetséges. Úgy véljük – írja a szerző –, hogy a mai bevándorlás minőségileg különbözik a korábitól abban, hogy nem szolgálja az egységes társadalom kialakításának célját.

V. A rétegzett társadalom nem más, mint néhány társadalom egy országban, melyek megértik vagy nem értik meg egymást, együttműködnek egymással vagy konfliktusokat idéznek elő. Éppen ebben áll az USA biztonságának legnagyobb veszélye: a repülőgépek, amelyek lerombolták a Világkereskedelmi Központot, amerikai területről szálltak fel, és az USA-ban legálisan élő személyek vezették a gépeket. A szeptember 11-i események nem pusztán terrorakciók voltak, hanem egy lehetséges polgárháború előhírnökei az USA-ban. A bevándorlás kérdése az USA-ban sok alkalmat teremt a spekulációra. Az immigráció kiterjesztése a lehető legnagyobb veszélyt rejti a mai amerikai társadalom számára. Liberális pozícióból lehetetlen a bevándorló társadalmak igényeit alapozni arra a szerepre, amelyet ezek a társadalmak szeretnének betölteni a befogadó országokban. Egyúttal meg kell jegyezni, hogy a társadalmi tudatban eltűnt a nyugati liberális értékek értelme.

Kétségtelen, hogy a különböző népek kultúrája nem feltétlenül ellenséges, de többnyire idegen a befogadó ország kultúrájának. Természetesen a mai világban nem lehet visszafordítani az immigrációs folyamatok fejlődését. Az a kérdés, hogy sikerül-e helyreállítani az USA-ban a szabadság, liberalizmus és demokrácia azon alapelveit, amelyek több mint 200 éve a hatalmas ország fundamentumává váltak.

Wernke Géza

Néhány muszlim belülről

TV-nézés Britanniában szeptember 11-e után

Asu, Aksay: Some 'Muslims' within, Watching television in Britain after September 11 in Media, War, and Terrorism 224–251. p.

A szerző a nyugati társadalmakban élő ázsiai és muszlim kisebbségek sorsát vizsgálja szeptember 11-e fényében, különös tekintettel a Britanniában élőkre. A tanulmány a török kisebbség körében végzett kutatáson alapul, melyet maga a szerző végzett. A kulcskérdés az, hogy a kisebbségek (köztük az ázsiaiak is) hajlamosabbak-e részt venni az egész társadalom életét érintő vitákban, vagy inkább elkülönülnek a többségtől. Ennek jelentősége rendkívül megnőtt szeptember 11-e után. Mit gondolnak az országunkban élő bevándorlók? Ugyanúgy elítélik a történeteket, vagy titokban ünneplik azt? Ha olyan csatornák adásait nézik, mint például az Al-Dzsazira, amelyek egyáltalán nem zavartatja magát attól, hogy a többségtől eltérő olvasatban tálalja az eseményeket, akkor hogyan lehetünk biztosak abban, hogy ugyanolyan vonalak mentén halad a gondolatmenetük, mint a miénk, és magukévá teszik azokat az értékeket, amelyek a brit léthez elengedhetetlenek.

Szeptember 11. abban is különbözött minden azt megelőző eseménytől, hogy a bevándorlók lojalitása hirtelen kulcsfontosságú kérdés lett. A Stoa Médiautató Intézet igazgatója, Ed Klute jelentette, hogy a World Trade Center elleni támadást követő napokban felvásárlási láz vette kezdetét: az iszlám közösségek megvették az összes raktáron lévő parabolaantennát, és tömegesen kérték a kábelszolgáltatókat az Al-Dzsazira adásának hozzáférhetővé tételére. A brit médiában megjelent még az a kérdés is, hogy kihez lojálisak az országban élő kisebbségek? Amire választ az ország ázsiai kisebbségeinek egyik lapja adott, az *Eastern Eye* publikációja szerint ezt a brit földön élő ázsiai közösségek arcucsapásként érzékelték. A bevándorlók – különösen az iszlám háttérrel rendelkezők – folyamatosan szembesültek az elsőként Bush elnök által feltett kérdéssel: Velünk vagytok, vagy ellenünk?

Ezért a köztudatban megjelent az a gondolat, hogy a világ fejletlen vagy szegény régióiból származó bevándorlóknak, akik „Nyugatra” emigrálnak, jó okuk van ellenérzéssel viselkedni (gazdasági és kulturális okból egyaránt) az őket fogadó ország iránt. Valójában nem is volt nehéz elképzelni, hogy egyes bevándorló csoportok Amerika-ellenes szemszögből éltek meg az eseményeket. A *Guardian* egyik kommentátora szerint Oszama Bin Laden szimpatizánsainak egyik tábora a bevándorlók és nincstelenség tömege, a bevándorló családok második generációja, a menekültek, akik háborúk és az éhínség elől a boldogtalan és túlszűfolt városi környezetben kerestek menedéket. A szerző feltételezése szerint megosztott lojalitásuk és tudatalatti Amerika-ellenességük miatt vélelmezhető, hogy a bevándorlók nem feltétlenül osztják befogadó nemzetek érzékenységét és aggályait, valamint félelmeit.

A londoni török és kurd bevándorlókkal szeptember 11-éről folytatott beszélgetései során szembesült a dühvel, hogy a nyugati világ értelmezésében a történések kétpólusú világméretű alkotnak, melynek egyik sarokpontja a civilizált értékeket képviselő „Nyugat”, a másik azzal szemben erőszakkal fellépő Iszlám. A törökök és a kurdok azonban egyik pólust sem teszik feltétel nélkül magukévá. Úgy is mondhatjuk, hogy a török és a kurd szellemiség számára a Nyugat és az Iszlám megfontolás és tárgyalás alapját képező pozíciók, amelyek rengeteg nüánszot takarnak, és semmiképpen sem szilárd, rögzült pontok. Mindazonáltal a szeptember 11-ei események ilyen fekete-fehér tálalása szem-

befordul ezzel a szemlélettel, amelynek leglényegesebb jellemzői a folyamatos interakció a pólusok között és azok mobilitása. A nyílt állásfoglalás elvárása a törököket a kívülállók számára zavaros és ellentmondásos álláspontjuk feladása felé kényszeríti, amelyet vonakodnak (talán és szerencsére képtelenek is egyben) megtenni.

A törökjarkú londoni lakosság megértése szempontjából fontos tudatában lenni annak, hogy sokan közülük baloldali gondolkodású háttérrel rendelkeznek, szimpatizálnak a Harmadik Világgal, aminek következtében erős antiimperialista és Amerika-ellenes érzelmeket táplálnak. Hozzá kell tenni azonban, hogy ez a fekete-fehér gondolkodásmód volt az, ami marginalizálta és kriminalizálta – különösen az iszlám háttérű – bevándorlókat. A vizsgált csoportok tagjai közül sokan bűnösnek érezték magukat abban, hogy a muszlimokat okolták a támadásokért.

Általánosságban szólva kijelenthetjük, hogy amit a brit és a török (külföldi) médiában hallottak, nem készítette őket mélyen gyökerező Amerika-ellenességük felülvizsgálatára. Csak a legkifinomultabb gondolkodású és legkevésbé Amerika-ellenes kisebbség volt képes közülük meghallani és felismerni a nuánszokat és hangnemi különbségeket a különböző médiumok között. A török bevándorlók egyfajta kritikus távolságtartással viszonyulnak a török televízió adásához, a török csatornákat kívülállóként figyelik, bár kétségtelen, hogy állandó összehasonlítás is jelen van a gondolataikban. Ez a kritikai érzékenység már akkor jelen volt a gondolataikban, amikor a szeptember 11-ei események első tudósításait sugározták, ugyanúgy ahogy az a Galatasaray–Leeds mérkőzés incidenseinél is történt. Ez a kritikus távolságtartás felismertette velük a török sajtó ideológiáját, szándékait. Ez azonban ellentmond annak, hogy a török bevándorlók másképp gondolkodnának kulturális és nemzeti identitásbeli másságuk miatt, ezáltal automatikusan a szeptember 11-ei történéseket más módon értelmező szónoklatok és értekezések célközönségévé váljanak.

Sem a török, sem a brit csatornák nem sugároztak olyan műsorokat, amelyek segítettek volna megváltoztatni Amerika-ellenességüket, sőt a brit csatornák adásait a keresztes háborúk szellemiségének terjesztőiként érzékelték. Meghatározó jellegű és jelentőségű hírforrás – amire hagyatkozhattak volna – hiányában a londoni törököknek igen sokat kellett gondolkodniuk. Sem a Nyugattal, sem az Iszlámmal nem azonosultak teljes mértékben, és ebben a helyzetben igen nehézé vált számukra saját maguk meghatározása e között a két pólus között, különösen úgy, hogy a két civilizáció mentalitása összecsapás felé sodródott, ami semmiképpen nem kedvezett az interakciónak. Ez, valamint a korábbi dogmatikus tanulmányaik mind abba az irányba mozdították őket, hogy arra a következtetésre jussanak, mely szerint az USA a legfőbb gonosz a világon.

Zárásként a szerző két török, Ayse és Ali párbeszédére hívja fel a figyelmet, akiknek szükségük van erre a kölcsönhatásra a kreatív gondolkodáshoz, és amelyben egyik fél sem védelmezi álláspontját olyan mértékben, hogy az kizárja a partneréét. Ez a kizárás a legkevésbé sem kívánatos a szeptember 11-ei események után.

Bosznay Csaba

Irak újjáépítése

Beszélgetés Iyad Allaoui iraki miniszterelnökkel

Debat, Alexis: Rebatir l'Irak - entretien avec Iyad Allaoui. = Politique internationale, 2004–2005. 106. no. 21–35. p.

A beszélgetőtárs Alexis Debat, terrorizmus és hírszerzési szakértő, egyebek közt vendég-tanár a vermonti Middlebury Egyetemen.

Kevés jelenlegi államfőnek kell szembenéznie olyan kihívásokkal, mint Iyad Allaouinak, aki 2004. június 30. óta miniszterelnök, síita, a Baas párt régi tagja. Szaddam Husszeinnel még 1975-ben szakított, attól kezdve Nagy-Britanniában élt. 1990 decemberében létrehozta az emigráns ellenzéki Iraki Nemzeti Egyetértés Pártját. Eredeti foglalkozása orvos. Visszatérve Irakba, néhány hónap alatt ki kellett alakítania az „erős ember” képét, a közvélemény-kutatások szerinti viszonylagos népszerűtlensége ellenére. Ez utóbbit annak köszönheti hogy húsz éven át együttműködött a brit, majd az amerikai titkosszolgálatokkal. Meghatározó egyénisége, különösen biztonsági kérdésekben megnyilvánuló „erős kéz” politikája azonban Irak egyik leghitelesebb emberévé tették a nagy Ali Sistani Ayatollah után.

Vajon a 2004-es színrelépés óta eltelt időnek mi a mérlege? – kérdezte először is Alexis Debat. – Legfontosabb lépés volt a mintegy 250 ezer főre felduzzasztott Iraki Nemzeti Gárda létrehozása. Ezzel egy időben meg kellett erősíteni a hírszerző szolgálatot és a rendőrséget, melyek nélkül nem lehetnének hatékonyak. A másik igen fontos célom – folytatja a miniszterelnök – a megbékélés folyamatát megindítani a nemzeti egység létrehozásáért. Megszerkesztettük az amnesztia-rendeletet, előzetesen mindenféle politikai csoportosulással egyeztetve. Ma a síita, szunnita, keresztény, kurd, törökbarát közösségeknek egyaránt lehetőségük van részt venni a politikai folyamatokban.

Az újjáépítések érdekében három új szervezetet is létrehoztunk. Ha követtünk el hibákat, az az idő és a megfelelő eszközök hiánya következtében történt. Egyedül az én személyem ellen megkísérelt, napi 2-3 merénnyel kellett foglalkozniuk a biztonságiaknak.

Kezdetben az amerikaiak meglehetősen lassan utalták a pénzt az újjáépítésre, s ezt nem is lehetett a biztonság kiépítésére fordítani. Meg kellett őket győzni.

Azt mondják, az Ön kormányzási stílusa elég „izmos”. – Ez alaptalan vád. A helyzet bonyolultságát, az erőszakot kell figyelembe venni. Egy ideig lehetett csak tárgyalni a Falloudja közösséggel, vagy egy adott település síita vallási vezetőivel. Azután világossá vált, hogy értelmetlen a vita.

Az elkövetkező időszak legfontosabb jellemzője a gerilla-harc lesz? – Igen is, meg nem is. A köztörvényes bűnök elleni harc legalább olyan fontos, mint az öngyilkos merényletek kivédése. Az európai média hamis képet ad az itteni helyzetről. Az igazság az, hogy Irak tizennyolc tartományából háromban van lázadás és terrorizmus. Ahhoz, hogy az állampolgároknak biztosítani tudjuk a békés munkába menetelt, a kereskedelmet, röviden az ország újjáépítését, a hírszerzésünknek jól kell működnie. Ez látszik a Nadjfaban, Falloudjában elért katonai sikereken is. A legeredményesebbnek azonban Anbar tartományban bizonyultak az elmúlt tizenhét hónapban. Anélkül, hogy részletekbe bocsátkoz-

nék, a CIA polgári és fegyveres egységeivel is kapcsolatban állunk. Falloudjában láthatta mindenki, hogy nem félünk szembeszegülni a lázadókkal a saját területeikön sem. A hírforrásokból kiderült az is, amit korábban nem tudtam elképzelni, hogy a Baas Párt és az iszlámhívók között széles együttműködés alakult ki. Az is kiderült, hogy a lakosság jó része, úgy 20 000 fő fontos logisztikai segítséget nyújt a terroristáknak. Azt is megtudtuk, hogy olyan fontos vezér, mint például Zarkaoui, igen bonyolult felszereléssel rendelkezett. Elsősorban Szíriával, Szaúd-Arábiával és Jemennel állt jó kapcsolatban.

A szunnita közösség képviselőivel most is jó kapcsolatban állok, és valamennyiüket arról igyekeztem meggyőzni, hogy az ő érdekük is a politikai folyamatokban való részvétel.

Másrészt kiváló kapcsolatban vagyok a síita vallási vezetővel, Sistani Ayatollahal, aki mindig is támogatta a tevékenységemet. Azt, hogy mekkora szerepet tölt be a vallás a társadalomban, egyikünk sem tudja azonban eldönteni. Szerintem Moqtada al-Sadmak is szívesen látott személy lenne a demokratikus folyamatban, ha végre abbahagyná a fegyveres harcot.

Mi a véleménye az amerikai Leslie Gelb ötletéről, hogy Irakot három nemzeti szektorra osszák fel? – Aki ilyet mond, fogalma sincs Irak több ezer éves civilizációjáról; amit mi most építünk, példa kell, hogy legyen más, több nemzetiségű arab ország számára. Az irakiak véleménye az, hogy nemzet vagyunk, nem pedig gyülekezet. A közösséget kinyilvánította a nemzet a '80-as években, az Irak elleni háború során. Ameddig csak lehetőségem lesz, Irak egységéért fogok küzdeni, melyben nem lehet destabilizáló erő sem kurd, sem szunnita, sem pedig wahhabita. A kurdok máris félautonómiában élnek. Valóban, a következő alkotmányban biztosítanunk kell a kisebbségek bizonyos jogait, persze anélkül, hogy az ország egységét megosztanánk. Lehet szó föderációról is, de iraki módra. – Vajon a libanoni modell, amelyben valamennyi vallás képviselteti magát a parlamentben megfelelő lenne-e? – Nem hasonlítható össze a két ország. Mindenesetre a Gyűlés joga dönteni. Az idő is döntő tényező: ahogy erősödik az urbanizáció, az oktatási rendszerünk az egység és a laikusság körül kristályosodik ki, úgy a közösségek egyre inkább elkeverednek egymással. Ma nem tudom megmondani – mint tíz, tizenöt évvel ezelőtt – mennyi időre lesz szükség egy erős Irak fölépítéséhez, most egy új politikai rendszert kell fölláttanunk. A laicitásnak nagy hagyománya van ebben az országban. A nők jogainak kiterjesztését (fizetés, felelősségvállalás) az új alkotmánynak kell garantálnia. Amennyire tőlem függ, Szaddám Husszeint méltányos eljárásnak vetik majd alá. Nagyon letört állapotban van. Mondják, hogy próbált velem találkozni, hogy kegyelmet kérjek a számára. Nem vagyok bíró, de ha az volnék, elképzelhető, hogy a halálbüntetést javasolnám rá, azonban nem kívánok beleavatkozni a bírósági eljárásba.

A szomszédos országok, Szaúd-Arábia, Szíria szívesen segítenek nekem, ezért is állok tárgyalásban kormányaikkal. Elsősorban biztonsági kérdésekről beszélünk. – Vajon a többi arab ország is követni óhajtja az iraki demokratizálódást? – Ezt nem tudni. Valószínűleg az Egyesült Államok csak szívesen támogatja az iraki demokratizálódást, de tökéletes demokrácia nincs. Iránnak most érdeke, hogy segítse Irakban a stabilizációt. Az iráni nukleáris fegyverekkel kapcsolatban remélem, hogy bölcsességgel járnak el. – A francia kormány legutóbb inkább az Egyesült Arab Emírátságok sejkjének temetésén vett részt, semhogy Önnel találkozott volna Brüsszelben. Ez mit jelent? – Ettől még támogathatja – a többi európai országhoz hasonlóan – az iraki újjáépítést, mint ahogy Chirac elnök többször is biztosított bennünket együttműködéséről és barátságáról. Franciaország egyébként segíthet financiálisan is, de segíthet a Szíriával való tárgyalásainkban is. Ne feledjük, hogy a terroristák éppúgy lehetnének Párizsban, Londonban, vagy New York-ban a bombáikkal, mint ahogy most Irakban vannak. Azt várom, hogy a szövetségesek fogjanak össze ellenük úgy, ahogyan a II. világháború idején Németország ellen.

Kakasy Judit

Törökország EU-csatlakozásának kérdése és az örmény holokauszt

Schladebach, Marcus: *Der türkische Völkermord an den Armeniern: Aktuelle Fragen aus europäischer Perspektive.* = *Südosteuropa.* 53. Jg. 2005. 1. H. 96–108. p.

Giannakopoulos, Angelos – Maras Konstandinos: *Einstellungen der Fraktionen des EP zu einem EU-Beitritt der Türkei. Eine empirische Auswertung von Sitzungsprotokollen 1996–2004.* = *Uo.,* 109–129. p.

Gust, Wolfgang: *Magisches Viereck.* = *Johannes Lepsius, Deutschland und Armenien* Copyright © 1995–2005
Wolfgang & Sigríd Gust (Ed.): www.armenocide.net *A Documentation of the Armenian Genocide in World War I.*

A müncheni Südost-Institut folyóirata bizonyára jó előre felkészült a török csatlakozási tárgyalások megkezdését illető 2004. decemberi záró EP-tárgyalások akár pozitív, akár pedig negatív végkimenetelére, mert dicséretes gyorsasággal reagál az eredményre – Schladebach meglehetősen kritikus tanulmányával. Ezen felül átfogó értékelést is ad az egyes EP-frakciók 1996–2004 között dokumentált – nem minden önellentmondástól mentes – állásfoglalásairól Törökország oly régóta latolgatott EU-integrációja tárgyában, persze nemcsak a múltbeli örménykérdés oldaláról. Továbbá közli az EP-határozat teljes szövegét. A tanulmány a török militarista állam – megszorításokkal 1915/17-es, de inkább 1915/20 közötti – mindaddig példátlan arányokat öltő népi cselekményének tagadását mint a mai török állapotok emberi jogi szempontból talán legkritikusabb, az európa-politikai felfogással élesen ütköző elemét veszi szemügyre. Külön érdekessége egyébként, hogy kitér az örmény holokauszt első világháborús szakaszának egykorú német vonatkozásaira, lényegében: az igen szoros első világháborús német–török frontszövetség okán Németországnak is felróható felelősség máig tisztázatlan kérdésére is. Súlyponti hivatkozása ez irányban: J. Lepsius 1919-es külügyi dokumentációját elemző publikációk köre.

Természetesen a fő felelősség Törökországot, éspedig a mai Törökországot illeti. Annak ellenére, hogy a mintegy másfél milliónyi áldozatot követelő, tudatosan tervezett és megszervezett népiirtás fő eseményeire még a bomló Oszmán Birodalom idejében, a világháború alatt és közvetlenül utána került sor. A Birodalom és a modern Törökország közötti folytonosság azonban az államalapító, de az oszmán korszakban felívelő „ifjútörök” mozgalom talaján több mint egyértelmű. A folytonosságot igazolja a modern török állam politikai doktrínája is, melynek kezdettől (1923) máig része, bárha formailag a politikai előzmény terhére volna róható, az örmény népiirtás tagadása vagy történelemhamisító kimagyarázása, illetve bagatellizálása – az eseményfeltárás kitaró akadályozásával a történeti források elzárása és eltüntetése útján. Ez utóbbi körülmény elsősorban felelős egyébként azért a hiátusért, ami a történetírásban (az örmény szakirodalmat kivéve) kialakult a téma körül. A közvélemény jószerivel csak a „Musza Dag negyven napja” című, 1933-ban megjelent (analógiaszerűen a lehetőségként már felsejülő zsidó holokauszt rémére figyelmeztető), klasszikus értékű Werfel-regény nyomán ismerkedett meg körvonalakban az eseményekkel, s ma sem tud sokkal többet az ott olvasottaknál.

Német részről – a versailles-i tárgyalások elé készült apologetikus, alibi jellegű publikáció formájában – kiadásra kerültek ugyan untilg eléggé árulkodó dokumentumok (*Johannes Lepsius: Deutschland und Armenien 1914–1918*), az összeállítás alapvetően azonban a frontszövetséges német katonai erő, a birodalmi diplomácia és külpolitika óhatatlan érintettségének, az örmény népiirtás hallgatolagos tudomásulvételének, a török nemzeti célok elsődleges támogatásának elleplezésére szolgált. Antant részről felmerült

az a vád, s annak idején tele is volt vele a világsajtó, ami szerint, ha nem is a népirtás, de az ahhoz vezető deportálások értelmi szerzőit Németországban kell keresni, illetve időről időre „mentségként” török részről is elhangzott ilyesmi; a kérdésben tulajdonképp ma sem látunk világosan. Hitlernek mindenestre használható „mintát” adtak az egykorú török cselekmények. A törökbarát német politika és fellépés a mohó közel-keleti, illetve kaukázusi érdekeltségéből fakadt – a közös győzelem és német ambíciókat is kielégítő területfelosztás esetére. Különösen a Kaukázust illetően, mint W. Gust megállapítja: bizonyos német körök sem „bánták” (volna), hogy ne legyen túlságosan erős, szuverén nemzetekkel képviselve. Maga Lepsius, aki mint misszionárius gazdag személyes tapasztalatokra és egyedülálló információkra tett szert az oszmán területekről, s hazatérve *Der Orient* című folyóiratával jelentkezett, eredetileg az örménység igaz és megbecsült barátja volt; már 1896-ban hírt adott népiirtás súlyú politikai büntetésekről (*Armenien und Europa*), majd 1916-ban az éppen elindított népiirtásról (*Bericht über die Lage des Armenischen Volkes in der Türkei*, amit hivatalos körök igen rossz néven vettek tőle), 1919-ben mint gyanútlan szakértő tulajdonképpen azonban pusztán eszközzé vált a politika kezében. Némi mentségére szolgál, hogy tendenciózusan szelektált és cenzúrázott anyagot kapott megszerkesztésre, s ő sem ismerte ki magát a tárgyban minden vonatkozásban (főként a Kaukázuson belül), illetve számára sem volt teljesen közömbös a „mundér becsülete”.

A felemás német „tanúságtól” függetlenül Törökország a maga részéről mindmáig kategorikusan elutasítja a népiirtás tényét, a „belügyeibe történő beavatkozás” vagy a „török nemzet megsértése” címén hártja el említését és politikai elítélését, nemegyszer diplomáciai bonyodalmat csíholva belőle (például Franciaországgal: 2001, Svájjal: 2004). Az ENSZ tagállamai a '70-es évek közepétől sorakoznak fel az egykorú örmény népiirtás politikai elítélése mögé. Meg kell mondani: nem sokan tették meg a lépést. Érdemben (többé-kevésbé érthető módon – Németország sem; és forrásunk felsorolásában Magyarországgal sem találkozunk. A hivatalos ankarai álláspont szerint azonban „polgárháború” zajlott, amelyben az örmények állítólag szövetkeztek a „Törökországot megszálló”, a területeken érdekelt oroszokkal. Török „becslések” 300–500 ezerre teszik az örmény áldozatok számát, egyben hivatkoznak arra, hogy 1915 és 1917 között az örmények „is” megölték több ezer törököt. Utalgatnak „szerencsétlen” és „mostoha” körülményekre. Elfogulatlanabb megítélésben látni kell a birodalom felbomlási folyamata során előre menekülő „ifjútörök” mozgalom nemzetállami vágyát, amit korlátozni hajlandó nagyjából az anatóliai félszigetre és környékére mint törzsterületre, viszont e határokon belül fenntartja az etnikai tisztogatás jogát, és nem válogat az eszközeiben. Az ifjútörök politikai feltörekvés egy-egy fázisa már addig példátlan méretű vérengzésekkel is járt – például 1894/96-ban 200 ezer, 1909-ben további 30 ezer örmény áldozattal. 1914-ben már a hatalom fő birtokosai; az Oroszország elleni hadjárat sikertelenségéért a keresztény örményeket jelölik ki bűnbaknak, büntetésül a kiirtás „politikáját” intézményesítve irányukban. A hadseregen kezdik a tisztogatást, folytatják a városi értelmiséggel, majd sor kerül a vidéki tömegekre. Mindez 1815/17 között zajlik. A világháború befejeződése után a győztes hatalmak a vártnál vagy reméltnél szűkebben vonják meg az új Törökország leendő határait, egyidejűleg helyt adnak a független örmény állam követelésének a kaukázusi térségben (1920). A török szoldateszka ide újra betörve még több százezer (!) menő áldozatot ejt az Oroszországtól már (egyelőre) kiűrt örmény területeken (közéjük tartoznak a Musza Dag vértanúi). A még egyszer fellobbanó török–görög konfliktus 1922-es eseményei során más keresztényekkel együtt kiirtják a kis-ázsiai részek maradék örmény lakosságát is.

A demokratikus normák más alapkövetelményeivel együtt, a 90 év előtti, intézményes népiertás emberiség elleni (1948-as ENSZ-konvenció szerinti) bűntényként történő elismerése és a súlyos örökség elítélése, az örmény nemzet megkövetése elemi emberi jogi feltétele Törökország számításba vett EU-csatlakozásának. A téma a török állam immár évtizedes csatlakozási aspirációinak felemás fogadtatásában az EP részéről – pártfrakciótól függően – kezdettől fogva elsőrendű szerepet játszott. Az Európai Bizottság ezzel szemben nem támasztott és nem támaszt ilyen feltételt, melyre felfogása szerint a koppenhágai kritériumok nem terjednek ki. Számára a görög–török partnerség, a ciprusi kérdés, az aktuális vallási, etnikai, szociális diszkrimináció témája áll előtérben. (Jóllehet világos az összefüggés a bevallatlan múlttal.) Hogy végső soron most az EP is eltekintett aggályaitól, és ilyen-olyan geopolitikai megfontolásokkal zöld utat adott a török csatlakozási tárgyalásoknak, az EU eredeti alapelveitől történő eltávolodás sajnálatos kifejeződése. Törökország a maga tönk szélén álló gazdaságával, belpolitikai labilitásával, a kis előrelépések ellenére még mindig elképesztően antidemokratikus berendezkedésével eleve súlyos teherterele volna a meglévő kereteiben amúgy is törekeny Unió jövőjének. A múlttal való szembenézés elutasítása (kapcsolódóan: az alapító Kemal Atatürk hősi imázsának változatlan fenntartása) az Unió morális alapjait ássa alá. Kérdés: a török állam számára 10–15 éves távlattal megnyitott csatlakozási folyamat során sor kerül-e mind e hiányosság felszámolására, hogy ez a várományos tényleg „EU-érett” alakban léphesse majd át Európa küszöbét. Vagy a folyamat végén akarják kinyilatkoztatni: no, talán mégsem?!

Komáromi Sándor